

KOLTAI TAMÁS

Láttelelet

■ NÁNAY ISTVÁN:

TANODÁTÓL – EGYETEMIG ■

„Főiskola-könyv” – aki kézbe veszi, így nevezi a fenti címmel, „Az intézményes magyar színház- és filmművészeti képzés száznegyven éve” alcímmel megjelent kötetet, noha a „főiskolát” egy ideje már Színház- és Filmművészeti Egyetemnek hívják – az én nemzedékem számára megmarad Főiskolának –, s nemcsak a jelzett intézményről szól, hanem szakmai és jogelődjeiről is; pontosan arról, amit az alcíme fed. Alapos munka. Szerzője kívülről-belülről kiváló ismerője a jelzett intézménynek, a magyar színház-történetnek és legalább negyven éve a színházi élet mindennapjainak. A földolgozott anyag sokrétű, a források a lehető legjobbak, számos dokumentum először jelenik meg a szélesebb nyilvánosság előtt, már amennyire a példányszám és a szakmai érdeklődők által behatárolható olvasók köre szélesebb nyilvánosságnak tekinthető. A földolgozás precíz, a könyv szerkezete világos, az adatok – ez ritkaság a mai könyvészetben – helyesek, nem találtam téves dátumot vagy hibásan írt nevet; ha vannak is (szakértők azt mondják, olyan nincs, hogy ne legyenek), elenyészőek.

Nánay István tárgyyszerű és tárgyilagos áttekintést írt – erre kapott megbízást, és erre hatalmazza föl szakmai alkata. Az egymást követő jogfolytonos intézmények

átalakulásai és az átalakuláshoz kapcsolódó személyek korszakolják a folyamatot. A tényleírást dokumentumok és visszaemlékezések kísérik – a legérdekesebbek a tananyagra és a tanmenetre vonatkozó tervezetek, szabályrendszerek, illetve néhány tanár szubjektív pedagógiájának kolportálása –, bő utalással a kor társadalmának nemcsak színházi, hanem gazdasági, politikai és egyéb adottságaira, illetve elvárásaira. A szerző a tényeket legföljebb kiegészíti, és visszafogottan kommentálja – ő maga a háttérben marad. Azt értékeli, amit a színház-történet már hitelesített. Ebből a semleges történetírói, közvetítői pozícióból is kiviláglik, kik voltak a legjelentősebb színházpedagógiai személyiségek, függetlenül attól, hogy elképzeléseiket mennyire tudták (vagy a kor, a bürokrácia, a politika, az irigység és a tehetségtelenség ellenében nem tudták) megvalósítani. Paulay Ede, Hevesi Sándor, Németh Antal, Nádasdy Kálmán és Major Tamás. (A lapprofil kedvéért a színházművészetre koncentrálok; a könyv természetesen a filmművészeti oktatást is tárgyalja.)

Nemcsak az érdekes, ami benne van ebben a kötetben; az is, ami nincs benne. Ezzel a paradox megjegyzéssel nem Nánay akarom minősíteni, vagy ha igen, akkor pozitív értelemben. Még egyszer hangsúlyozom, hogy azt teljesítette, amire megbízást kapott – s még egy kicsivel többet. Mert még ebből a tárgyilagos, „pozitivistá” történetírásból is kiviláglik, hogy „az intézményes magyar színházművészeti képzés” mennyire nincs rendben. Hogy – most szándékosan vulgarizálok – mennyivel fontosabb volt mindenkor a menza, mint a szakma. Az étkeztetés, mint a szellemi táplálék. Nem azt hiányolom, hogy (gyakorlatilag) egyetlen és kiváltságos színházművészeti képezdénk nem találta meg az üdvözítő oktató módszert – ilyen nincs is –, hanem azt, hogy beszűkülten, alacsony szellemi-szakmai horizont alatt tevékenykedett. A könyv vissza-visszatérően idézi a „Főiskola” legutóbbi évtizedeinek áldilemáit. Például hogy művészetet kell-e oktatni vagy szakmát. Rendezőknek kell-e tanítaniuk, vagy színészeknek. Az olyan sületlenségek, hogy „nem az a feladat, hogy a legfrissebb avantgárd színházi formákat sajátítsuk el a hallgatókkal, hanem az, hogy kialakítsuk bennük a legkülönfélébb színházi irányzatokhoz való alkalmazkodás képességét” (ezt a közelmúlt egyik rektora mondta!), az említett áldilemákkal együtt fölveti a kérdést, mégpedig nem tiz, hanem szántíz évre visszamenőleg, hogy vajon megvolt-e az oktatói-nevelői, pedagógiai alapja annak, hogy Magyarországon jelentős színházművészet született. A válasz e könyv alapján: nem. Nem volt meg. Ha végignézzük, ki mindenki ta-

nított, taníthatott a képezdében vezető pozícióban ez alatt a száznegyven év alatt – és taníthat jelenleg is! –, akkor persze nincs sok csodálkoznivalónk. És a kérdést megfordíthatjuk: ki mindenki nem tanított, akár csak a hazai szakemberek közül?! (A külföldiekről, akiket nem hívtak meg, jobb, ha nem beszélünk.) Ha nem tudnánk – nem látnánk –, hogy a magyar színház mennyire provinciális a legtöbb európai színház-kultúrához képest, ebből a könyvből rá kellene döbbernünk. (Ami csak azok számára nem evidencia, akik nem gondolták végig, hogy minden az oktatással kezdődik.) A legfájdalmasabb, hogy bár időnként voltak – a „Főiskolán” is –, akik ezt átlátták, nem tudtak változtatni rajta. Nem volt idejük, erejük, fáradtak voltak – vagy rájöttek, hogy az oktatás is csak a struktúra része, s a gyakorlati lépésekhez előbb az egészet kell végiggondolni, az általános szemléletet kell változtatni. Azt pedig senki, aki benne van, nem akarja.

Nem találtam a könyvben egyetlen utalást sem arra – s ez nem Nánay István hibája –, hogy az utóbbi évtizedekben fölismerték, vagy ha fölismerték, deklarálták volna a lélektani realizmus mint egyetlen lehetséges „stílusirányzat” vagy „alkotói módszer” kizárólagos pozíciójának megrendülését. (Az utóbbi időben „stikában” azért meghívtak egy-egy tanárt, aki más módszer szerint dolgozott.) Az arisztokratikus elzárkózás, a kirekesztő szemlélet, a magánizlés kötelező érvényre emelése nagyon sok kárt tett a Vas utcai intézménynek és a magyar színháznak. Ádám Ottórol szóló írásában tanítványa, Fenyő Ervin a SZÍNHÁZ idei januári számában leírja azt az esetet, amikor a főigazgató-helyettes és főtanszakvezető Peter Handke *Közön-séggyalázás* című darabjának vizsgaelőadása közben tiltakozásképpen fölállt, és elhagyta a nézőteret. A vizsgát félbeszakították. Akkoriban hallottam az esetről, és ugyanazt gondoltam róla, mint most. Egy színházművészeti oktatóintézmény vezetője ilyenkor sem tehet, ha történetesen nem tetszik neki, amit lát. Egyébként épp az lett volna a dolga, hogy a kifogásolt előadás-hoz hasonlók létrejöttét elősegítse, ezek jeles hazai és külföldi képviselőinek meghívását, a növendékekkel való közös munkáját kezdeményezze és támogassa – annál inkább, minél távolabb állnak az ízlésétől. Ennek a szerencsétlen epizódnak – amely természetesen nem szerepel a könyvben – az árnyéka nemcsak a korabeli „Főiskolára”, hanem színházi múltunk egészére rávetül. Nem kell csodálkoznunk azon, hogy a jelenünk is olyan, amilyen.

Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest, 2005